

منابع زنده دریای خزر

تالیف: ولادیمیر پ. ایوانف
ترجمه و تدوین: سهراب رضوانی کیل کلانی

ایوانوف، ولادیمیر، ۱۹۳۷ - م. P. Ivanov,
منابع زنده دریای خزر/تالیف ولادیمیر پ.
ایوانوف؛ ترجمه و تدوین سهراب رضوانی گیل کلایی؛
ویراستار همایون حسین زاده صحافی. - تهران:
مؤسسه تحقیقات شیلات ایران، مدیریت اطلاعات علمی،
۱۳۸۰.

۱۳۰ ص: مصور، جدول، نمودار.
۱۳۰۰ ریال 5 - 03 - 5856 - 964 ISBN

• فهرستویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
عنوان اصلی: Biological resources of the
caspiian sea.

کتابنامه: ص. ۱۱۰-۱۲۲.
۱. ماهیها -- دریای خزر، منطقه. ۲. آبزیان --
دریای خزر، منطقه. ۳. جانسازان دریایی -- دریای
خزر، منطقه. ۴. بوم شناسی دریایی -- دریای خزر،
منطقه. الف. رضوانی گیل کلایی، سهراب، ۱۳۳۷ -
، مترجم. ب. مؤسسه تحقیقات شیلات ایران. مدیریت
اطلاعات علمی. ج. عنوان.

۵۹۷/۰۹۵۵۲۱۶۰ ۹ الف ۶۳۳/۲۱ QL
۱۳۸۰
م ۸۰-۲۸۰۳۰ کتابخانه ملی ایران

نام کتاب: منابع زنده دریای خزر

تألیف: ولادیمیر پ. ایوانوف

ترجمه: سهراب رضوانی گیل کلایی

ویراستار: همایون حسین زاده صحافی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۸۰

ناشر: مؤسسه تحقیقات شیلات ایران - مدیریت اطلاعات علمی

تاریخ نشر: ۱۳۸۰

خدمات نشر: مؤسسه فرهنگی هنری بشیر علم و ادب

شابک: ۵-۰۳-۵۸۵۶-۹۶۴

ISBN : 964 - 5856 - 03 - 5

قیمت: ۱۳۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

مقدمه مترجم	۱
مقدمه	۲
فصل ۱ : توسعه صید مهمترین گونه‌های تجاری در خزر	۵
فصل ۲ : برقراری اصولی جهت مدیریت صید در دریای خزر تحت تأثیر مجموعه عوامل طبیعی و انسانی (۱۹۹۲-۱۹۵۰)	۳۴
۲-۱ : عوامل عمده مؤثر در شکل‌گیری ذخایر بیولوژیک	۳۵
۲-۲ : تأثیر عوامل اقلیمی بر اکوسیستم دریای خزر	۳۷
۲-۲-۱ : اهمیت موقعیت سطح آب دریا و رودخانه‌های جاری	۳۷
۲-۲-۲ : آسیب‌شناسی ماهیان ، مهمترین عامل طبیعی در توسعه ذخایر آبی	۴۰
۲-۲-۳ : گونه‌های شکارچی ماهی‌ها	۴۸
۲-۳ : تأثیر عوامل تکنولوژیک بر گونه‌های تجاری	۴۹
۲-۳-۱ : سدسازی بر رودخانه‌ها	۴۹
۲-۳-۲ : اقداماتی جهت مدیریت آب بمنظور کاهش خسارات ناشی از پسروری آب دریا و سدسازی	۵۱
۲-۳-۳ : تأثیر آلودگی ناشی از تخلیه فاضلابهای صنعتی و کشاورزی بر اکوسیستم آب	۵۶
۲-۴ : تکثیر مصنوعی ماهیان تجاری	۵۹
۲-۵ : سازگاری موجودات آبی	۷۰
۲-۶ : راه‌حلهایی جهت توسعه صید تحت شرایط بهره‌برداری جامع از منابع آبی	۷۴
فصل ۳ : توسعه تکثیر و پرورش در ناحیه خزر	۷۶
۳-۱ : پرورش ماهی در استخرها	۷۶
۳-۲ : تولید ماهیان خاویاری بازاری	۸۰
۳-۳ : موقعیت آسیب‌شناسی ماهیان در کارگاههای پرورش ماهی و روشهای مقابله با بیماریهای ماهی	۸۵

فصل ۴ : اصول نظری برای توسعه صنعت صید پایدار در دریای خزر و دورنمای توسعه آن تحت شرایط جدید	
موقعیت جغرافیایی سیاسی (۱۹۹۲-۲۰۱۰)	۸۹
۴-۱ : اصول صید بین‌المللی در دریای خزر	۸۹
۴-۲ : روشهای تعیین سهمیه صید کشورهای حوزه خزر جهت صیدگونه‌های تجاری	۹۵
۴-۳ : دورنمای حفاظت و بهره‌برداری از ذخایر زنده آبزی حوزه دریای خزر	۹۷
نتیجه‌گیری	۱۰۵
فهرست منابع	۱۱۰

مقدمه مترجم

کتاب «منابع زنده دریای خزر» را آقای دکتر «ایوانف»، دانشمند بزرگ روس و رئیس مؤسسه تحقیقات دریای خزر کشور روسیه (کاسپینیرخ)، در سال ۲۰۰۰ میلادی به رشته تحریر درآورد که همراه با ترجمه انگلیسی آن به چاپ رسیده است که ترجمه آنرا خانم «لنایودا شووا» انجام داده است. این کتاب حاوی مطالب ارزنده و مفیدی از ذخایر منابع زنده دریای خزر بویژه گونه‌های اقتصادی و تجاری و مهم‌تر از همه، ذخایر گونه‌های ماهیان خاویاری می‌باشد. اینجانب این کتاب را بعنوان هدیه از آقای «ایوانف» دریافت کردم و با مطالعه متن انگلیسی آن، پس از کسب اجازه از مؤلف، آنرا ترجمه نمودم. یادآور می‌شود که نقصان اطلاعاتی در خصوص مناطق ساحلی آبهای ایران و اقدامات شیلات ایران در بازسازی ذخایر گونه‌های آبزیان در متن کتاب وجود داشت که سعی شده است در ترجمه بصورت پاورقی اضافه گردد تا بدین طریق خوانندگان محترم به اطلاعات کاملتری از ذخایر منابع زنده دریای خزر دسترسی داشته باشند.

آقای دکتر «ایوانف» در طول دوره خدمات علمی و ۲۱ سال خدمات مدیریتی بعنوان رئیس مؤسسه «کاسپینیرخ»، علاوه بر چاپ مقالات و کتب فراوان، در برقراری همکاریهای علمی - تحقیقاتی و آموزشی با مؤسسه تحقیقات شیلات ایران بخصوص پس از سال ۱۹۹۰ و فروپاشی شوروی سابق، نقش مؤثر و تعیین‌کننده‌ای داشته است که امیدوارم این همکاریها در جهت بازسازی و حفاظت از ذخایر منابع زنده دریای خزر و بهره‌برداری مسئولانه از آن برای تأمین و استمرار منافع کشورهای حاشیه دریای خزر بیش از پیش افزایش یابد.

در خاتمه از تمامی همکارانی که در چاپ این اثر با اینجانب همکاری داشته‌اند بویژه سرکار خانم گل‌اندام آل‌علی که تایپ این مجموعه را تقبل نمودند، کمال تشکر را دارم و از همه دانشمندان و دانشجویان تقاضا می‌گردد تا با ایراد انتقادات و پیشنهادات خود ما را یاری فرمایند.

دکتر سهراب رضوانی‌گیل‌کلائی

زمستان ۱۳۸۰

مقدمه

حوزه آبریز خزر از مهمترین آبهای صیادی در کشور می‌باشد. بیش از ۷۰ درصد از صید جهانی ماهیان خاویاری و بیش از ۶۰ درصد از صید ماهیان معمولی بزرگ از مجموع کل صید در روسیه از این حوزه آبریز برداشت می‌شود. در میان دریا‌های داخلی (آنزوف، دریای سیاه و سفید) دریای خزر بیش از ۸۰ درصد «مقدار قابل برداشت از یک ذخیره»^(۱) (TAC) را شامل می‌شود (Ivanov, Mazhnik, 1997). صید در حوزه آبریز خزر، تحت تأثیر فعل و انفعالات مجموعه عوامل طبیعی و انسانی توسعه می‌یابد که اقداماتی را جهت حفاظت و بهره‌برداری منطقی از ذخایر زنده ایجاب می‌کند. تشخیص مؤثرترین اقدامات، تنها بر اساس تجزیه و تحلیل شرایط بوجود آمده در طول دوره‌ای از زمان، ارزیابی اولویت‌ها در تغییر شرایط اکولوژیک و توان تولید آب، امکانپذیر است.

تا اواسط قرن اخیر، ذخایر تجاری دریای خزر تحت تأثیر دو عامل عمده شکل گرفته‌اند که این عوامل شامل آب و هوای طبیعی و صید می‌باشند. اصول اولین آیین‌نامه‌های صید در اوایل قرن گذشته تدوین گردید. از نیمه دوم قرن بیستم، تغییرات شدید عوامل طبیعی و انسانی، به اشکال مختلف در شکل‌گیری ذخایر زنده مؤثر بوده که بنوبه خود صید را در دریای خزر تحت تأثیر قرار داده‌اند.

کاهش شدید سطح آب دریای خزر، دهه سالهای ۱۹۸۰-۱۹۷۰ را در ذهن ترسیم می‌نماید. در سال ۱۹۷۷ سطح آب دریای خزر به پایین‌ترین حد خود در قرنهای اخیر رسید (یعنی 29 abs - متر). به همین دلیل پروژه‌هایی که مربوط به مدیریت آب بودند از جمله ساخت سد در شمال دریای خزر، تغییر در جریان آب رودخانه‌های شمالی، بریدگی‌هایی در نواحی آبهای کم عمق شرقی، سدسازی خلیج Kara-Bogaz-Gol و

ساخت کانال دریای سیاه - دریای خزر مطرح شدند. همزمان، توسعه بهبود کشاورزی و مصرف آب جهت اهداف صنعتی، سبب تسریع در روند اجرای پروژه‌هایی گردید که اثر متقابل داشتند: ساخت کانالهای آبیاری در نواحی غربی دلتای ولگا، ساخت آبراه ولگا - غرب قزاقستان و کانالهای ولگا - اورال، ولگا - Don2، ولگا - Chograi. تلاش دانشمندان کشورهای حوزه خزر منجر به ارائه اصول بیولوژیک برای تشخیص ضروری یا غیر ضروری بودن اقدامات فوق گردید.

در سال ۱۹۷۸ با بالا آمدن بیش از حد سطح آب دریای خزر، بطور کلی شرایط شکل‌گیری و بهره‌برداری از ذخایر زنده دریای خزر تغییر نمود بطوریکه ارزیابی تغییرات رخ داده ضرورت یافت. ظهور کشورهای مستقل جدید، منجر به اختلال در روند سیستم معمول بازسازی، حفاظت و بهره‌برداری از ذخایر زنده گردید و همین امر گسترش اصول علمی جهت مدیریت شیلاتی بین کشورهای مختلف حوزه خزر را ایجاد نمود. در طول این سالها، روشهای همکاری علمی با مؤسسات کشورهای آذربایجان و قزاقستان مشخص گردید و معیارهایی بمنظور تحقیقات مشترک کاسپینرخ با مرکز علمی شیلات ایران مطابق با چارچوب موافقتنامه‌های بین ایالتی حوزه خزر، تعیین شد. در سالهای ۱۹۹۷-۱۹۹۴، فعالیتهایی جهت مطالعه هیدرولوژی و هیدروشیمی، زنجیره غذایی، ارزیابی ذخایر تجاری کیلکا در سواحل جنوبی خزر، فیزیولوژی و ژنتیک و پرورش ماهیان خاویاری در کارگاههای پرورش ماهی ایران اجرا گردید. در حال حاضر، کاسپینرخ اطلاعات مربوط به سراسر ناحیه خزر را در اختیار دارد که این اطلاعات در طول مدت ۵۰ سال جمع‌آوری گردیده است. (شکل ۱).

براساس تحقیقات کاسپینرخ، تجزیه و تحلیل عوامل مختلفی که در شکل‌گیری ذخایر زنده مؤثرند و محاسبه اثرات زیست‌محیطی، موجب ارائه پیشنهاداتی گردید که هم‌اکنون در حال اجراست که خود میتواند در پایه‌گذاری اصول منتهی به کنترل ماهیگیری در دریای خزر، کمک نماید.

شکل ۱: نقشه شماتیک تحقیقات شیلات در خزر (ایستگاههای نمونه برداری)